

Posudek disertační práce
Martina Žemly
„Proměny „německé mystiky“:
Tauler - Theologia Deutsch - Luther - Paracelsus - Weigel“

Žemlův disertační spis o 214 (poměrně hustě popsaných) stranách vznikl za dohledu školitele doc. Filipa Karfíka a byl předložen UK FF (UFAR - filosofie) v březnu 2010.

Po bezmála deseti letech tak autor připojil další kapitoly ke své někdejší práci diplomové, věnované Jakobu Böhmovi. Tentokrát se vrátil hlouběji proti toku času, aby zevrubnými zastaveními u uzlových bodů a klíčových postav vysledoval prameny charakteristických myšlenek, které Böhme čerpal z dílem samostatných a částečně navzájem souvisejících proudů „německé mystiky“, výrazně vyprofilované ve středověku a dalším vývojem opět modifikované; i raně novověké „přírodní filosofie“. Výběr autorit, jmenovaných v (pod)titulu práce (a v potřebné míře *de facto* doplněný i o další nepominutelné osobnosti, od Alberta Velikého po Pica della Mirandolu), byl vzhledem k tomuto záměru proveden zcela vhodně, a umožnil obsáhnout imponantně dlouhý úsek myšlenkového vývoje (v období vůči hledné epochální transformace), aniž by se autor pod jeho tíhou musel utéci k tvrzením příliš povšechným a málo průkazným.

Práci tedy vcelku přiznávám hned v úvodu úspěch, třebaže dílčí námitky by vůči ní také bylo možné vznést. Asi nejsilněji by podle mého zdání mohla zaznít ona, že disertace působí chvílemi až příliš jako sborník několika do značné míry nezávisle koncipovaných studií, což narušuje dojem díla opravdu integrálně koherentního, jaké je u kvalifikačního spisu na místě očekávat. Nejde tu ovšem o myšlenkovou nespojitost, v jejímž světle by se výběr temat ukázal být přece jen kusým. Nedostatek je spíše formální povahy.

I tak ale dokáže zapůsobit rušivě. Návaznost oddílů s nápadně odděleným kritickým aparátem občas ztrácí plynulost, ba v chvilkových výpadech se i ztrácí. Tak třeba odkaz v pozn. 22 na str. 51 k „pozn. 6“ odpovídající protějšek postrádá; snad by vlastně měl poukazovat k 1. kapitole disertace samotné. Na str. 74 se v pozn. 2 bude k témuž textu, s ní příbuznému, odkazovat znovu, a to plnější citací než poprvé. A podobně. V odkazování vládne jistý chaos i jinak: např. existence českých překladů citovaných děl bývá bez zjevné příčiny „přiznána“ až při několikátém výskytu.

Co však víc: obdobným způsobem je částečně poznamenána dokonce posloupnost výkladu uvnitř kapitol. Zde lze uvést opakování téhož citátu z Mistra Eckharta na str. 30 i 31, jež působí spíše bezděce než promyšleně. A asi ještě frapantnější je repetice výroku, že Pico della Mirandola se „na každý pád distancuje od magie démonické“. Poprvé nás o tom ujišťuje poznámka 143 na str. 104, ale hned na str. 105 i text nad čarou, sám opatřený další pozn. 147. Taková přehlédnutí už se nezdarí mít dočista jen formální povahu, ale také jakousi příznačnost pro ne zcela zvládnuté proplétání hlavní linie výkladu s nejednou poněkud odstředivě řazenými komentáři.

Bylo by snad také možné říci, že v dané podobě textu působí autorova analytická vloha silněji než syntetická. Nepochybně i v souvislosti s tím, že do své práce zahrnul opravdu velké množství materiálu. Tak velké, že jako by je nezvládl (či přinejmenším nestihl) úplně ztvárnit. Snášeje details z rozsáhlé literatury, vždy znovu dokazuje i svou schopnost o nich samostatně rozhodnout, a přesto se mu stává, že se i jen o několik vět dále dostane do nevysvětleného napětí s tím, co již bylo řečeno, protože se mezitím soustředí již opět na jinou podrobnost.

Že při tom někdy zabere do šíře, ve které pracuje i s údaji méně prověřenými a

pochopenými, než se obvykle snaží, lze už mít za nevyhnutelnější. Na historika theologie zapůsobí mírně zmateně či přinejmenším nevyjasněně kupříkladu odkazy ke kořenům eckhartovského rozlišení „Boha“ a „božství“ v předchozí bohoslovné tradici, jak je obsahuje pozn. 277 na str. 42 (podobně jako neshledá zcela přiměřeným, aby byla co biblický kořen pojmu řádu uvedena pouze Mdr 11,21, jak se děje v pozn. 99 na str. 63). Snadno však pochopí, že jde o momenty, přesahující vytčený rámec spisu (i při důležitém postavení, jež v něm dotýčný koncept má), a nezapomene snad, že ani on již nebývá schopen pojímat theologické i filosofické momenty v onom stupni integrity, jaká bývala právě pro vrcholný středověk příznačná. Hůře se ale hledá plausibilní odpověď na otázku, proč by se ona poměrně dlouhá poznámka měla opakovat z velké části doslova i na str. 65 (kde ji najdeme pod číslem 113).

Při své vlastní specialisaci jsem napětí spojená s „nedohnětenou masou“ dat a tvrzení vnímal pochopitelně zvláště citlivě tam, kde autor mluví o M. Lutherovi – čerpaje z různých vrstev bádání, v nichž se stále ještě úplně nevyhnul ani některým starým klišé. Říkám to nicméně především proto, abych ihned dodal, že při nezměrnosti literatury Lutherovi věnované, jež přístup k reformátorovi ve svém úhrnu podobně zahrazuje jako otevírá, je toto úskalí zcela běžné, a že míra, v níž se M. Žemla i na tomto poli přece jen pokusil, a co víc, také dokázal zorientovat sám, je v našich krajích ne právě obvyklá – a lze-li ještě mezi historiky filosofie a theologie udržet alespoň plodně poučený dialog, pak jistě právě za účasti takových partnerů, jakým se osvědčil být.

Ostatně zase trochu jinak a přece i obdobně nepřehledné jako u Luthera je také myšlenkové dědictví Valentina Weigela – uloženo v pouze postupně vymezovaném korpusu spisů, plno motivů míšených v průběhu poněkud klikatého vývoje, a podléhající tím snadněji bohatství výkladů. V oddíle jemu věnovaném by se tedy doktorand zatím snad ani nemohl úplně vyplést z jistých vnitřních napětí, ne-li až rozporů ve vlastním podání. A přece si v něm se svým úkolem poradil natolik dobře, že v těchto kapitolách už jsem se zvláště vděčně poučoval a korigoval si, co jsem sám dříve napsal. A co již může říci oponent o posuzované práci pochvalnějšího!

Ne že by také tady nebylo možné dodat z hlediska dějin bohosloví ještě něco dalšího a třeba i jiného. Zmíňme jen dobové veřejné kontroverze mezi evangelickými theology o lokalisaci Kristova těla či o hříchu jako substanci či akcidentu - což je motiv v disertaci zmiňovaný opakovaně, ale bez reference k nim, resp. jen s jedinou v pozn. 285 na str. 189, a to natolik nepřesnou, že z ní vysvítá právě pominutí této souvislosti. Samotné Weigelovy texty na ni ovšem upozorní pramálo, neboť tento samorostlý a zajímavě přemýšlivý farář ve mnohém uvažoval spíše jako laik a problemata odborné theologické diskuse zjednodušoval někdy vpravdě zarážejícím způsobem. S Knihou svornosti se minul pozoruhodně, nejen v kritice nedostačivosti *fidei historicae*, kterou s ní sdílel a přesto jí zároveň tento nedostatek podsouval, jak disertant zaznamenává. Bylo by hezké v budoucnu ještě přijít podstatě a povaze této kolise trochu víc na kloub; avšak chtít to od M. Žemly by znamenalo, aby přidal ještě víc k již tak mnohému, nejlépe asi druhý doktorát k jednomu.

Zkrátka a obecně: výhrady, které jsem vyslovil, mají jen relativní platnost, a sám na ně nacházím odpovědi v podstatě dostačující. Byť v práci zůstaly některé formální nedostatky, lze tušit, pod jakým tlakem okolností vznikaly, a je slušné dodat, že v pečlivosti jazyka, orthografie, citací atp. autor zúročil zkušenosti osvědčeného překladatele a nakladatelského redaktora a stále ještě se pohybuje nad obvyklým průměrem. I kdyby se disertant z jakýchkoli důvodů projevil relativně silněji v analýze než synthese, přesto nelze na základě předloženého textu jeho myšlení ani

synthetický rozměr upřít. Přesvědčivě jej prokazuje jmenovitě Závěrečné shrnutí práce na str. 193-196 (podobně také dostačující k důkazu, že její jednotlivé části na sebe přece jen navazují ústrojně, třeba by i nevznikaly jednotnou metodou a v přímé návaznosti), jakkoliv zůstává stručné, přiměřeně povaze věci. Což je ostatně výrazně lepší způsob než pokusy o synthesesu rozmáchlou a předčasnou, „čarování z mála“, při němž by musela bujet spekulace. A že sklonu k ní někdy popustili i věhlasní autoři! Včetně těch, kteří na překladatele F.Heera či A.Koyré (příkladů jistě neidentických, nicméně příslušných) působí svou fascinující silou – postupně však viditelně usměřňovanou jeho vlastní svědomitou prací s původními prameny.

Nad takto oslabenými otazníky výrazně a významně převažují kvality sdostatek jednoznačně pozitivní. Disertant ve své práci jeví imponující sčtetlost v prvotních zdrojích i sekundární a recentní literatuře. Vesměs spolehlivě opsané a obeznale převedené citace (a u některých autorů ostatně i publikované extensní překlady jejich děl!) dokládají, že čte a rozumí německy včetně středohornoněmeckých variet, anglicky, latinsky, francouzsky, a zřejmě i italsky. Způsoby, jakými látku traktuje, dokazují chápavou orientaci i schopnost samostatného úsudku. Ocenit je třeba také snahu vlastní tvrzení bohatě doložit a dobrat se při tom pokud možno primárního zřídla a autentického tvaru, kultivovaný jazyk podání a úsilí o definiční ukotvování užívané terminologie.

A nejde jen o jednotlivé rysy, podle nichž lze rozpoznat nadějného a vnitřně dobře vybaveného badatele. Na závěr je zapotřebí shrnout, že disertační spis potvrzuje, nakolik se Martin Žemla lety intenzivních studií vyprofiloval dnes již dokonce v předního tuzemského znalce pojednávaného ideového řečiště. Tato skutečnost je v textu prokázána jak zpracováním poselství jednotlivců, tak právě i proniknutím jejich vzájemných vztahů, které lze považovat za nejvlastnější cíl práce. Kvituji, že autor postoupil značně daleko mj. v odlišení skutečných myšlenkových vlivů a spojení od pouhých analogií. Povaha některých z těchto analogií by se při srovnání ještě širším mohla snadno ukázat být ještě obecnější, než se v textu soustředěném na určité linie a skupiny jeví. Ale toto konstatování nechce patřit k výtkám. Neodpustil-li jsem si je vyslovit, na rozdíl od eventuálních názorových rozdílů, které také nepovažuji za relevantní pro hodnocení úrovně kvalifikační práce, pak hlavně proto, abych k povzdechu nad společným údělem (*ars longa, immo infinita!*) mohl připojit i přání, aby vědecká *vita*, jež bude kandidátovi ještě přána, nebyla *brevis nimium*.

Examinátoři mu v tom podle mého přesvědčení nijak vysoké překážky klást nemusí. Disertaci Martina Žemly pokládám za bohatě dostačující, aby směla být obhájena jako průkaz kandidátovy způsobilosti k dosažení hodnosti doktora filosofie.

Doc. Martin Wernisch
katedra historické theologie
(církevních dějin) UK ETF

V Praze, 10. června 2010